

A világ vezető kartelljei, trösztjei és konszernjei

A múlt század vége felé alakult monopolvállalatok (kartellek, trösztök, konszernek) — mint ismeretes — lassanként birtokukba vették csaknem az egész világ termelését. A rendelkezésükre álló óriási anyagi és politikai eszközöket mindenekelőtt a szabad verseny megszüntetésére használták fel. Ezáltal árucikkeik árát majdnem tetszésük szerint szabhatták meg s ez jövedelmezőségüket biztos alapra fektette. A tőkés termelési mód ez alapvető átalakulásának — a szabadversenyből monopóliumba való átesapásának — az a legnagyobb jelentősége, hogy ezek a vállalatok, amelyeknek egyes országokban a „nemzeti vagyon“ legnagyobb részét ellenőrzik, kormányaikkal szoros kapcsolatot építettek ki s érdekeiket a legtöbb esetben intézményes védelemben részesítik. Érthető ezek szerint napjainkban a monopolítöke döntő fontossága. Melyek azonban azok a legfontosabb „monopolok“, amelyek vállalataik, bankjaik és egyéb érdekeltségeik révén keresztül-kasul behálózzák a világot s a föld piacait időnkénti megállapodásokkal egymás közt felosztják? E felosztás legfontosabb eszközei a nemzetközi kartellek. Már 1897-ben több, mint negyven ilyen kartell működött. Ezek részben a területek beosztására, részben ármegállapításra, néha pedig a termelés szabályozására és szabadalmak értékesítésére alakultak. Egyes esetekben valamely nemzet kartelljei kötöttek más nemzetek kartelljeivel megállapodást, máskor pedig az ilyen megállapodások közvetlenül a vállalatok között jöttek létre. Nagyobb konszernek alakulása az egyes országok határain belül, vagyis több vállalat közös vezetés alatti egyesítése természetesen megkönnyítette a nemzetközi kartellek keletkezését. E nemzetközi megállapodásokat azonban a tőke koncentrációjának magas fokán létrejött nemzetközi konszernek sok esetben feleslegessé teszik. Ez utóbbiak egységes vezetés alatt álló hatalmas vállalatok, melyek a világ legnagyobb részében rendelkeznek alvállalatokkal.

A nemzetközi kartellek főformája az, amelyben bizonyos országoknak egyes vállalatai vagy kartelljei más országok vállalataival egyesülnek. Ilyen például a nemzetközi alumíniumszindikátus, melyben a francia alumíniumszindikátus más országok önálló vállalataival kötött megállapodást. A legtöbb nemzetközi kartell azonban a vegyiparban létesült, ám ennek megállapodásai ritkán kerültek nyilvánosságra. Ezután sorrendben a hajózási kartellek következnek. Az első világháború előtt nem kevesebb, mint 80 ilyen kartell létesült.

Utána a kartellek száma szerint a vas-, elektrotechnikai-, textilipar, stb. következnek.

A nemzetközi kartellek legnagyobb jelentősége a világ piacainak felosztásán kívül az, hogy megkönnyítik a fúziók és az új konszernek létrejöttét, mintán a vállalatok nemzetközi egybeolvadását előmozdítják. Ezek a világkonszernek viszont a maguk részéről a világ különböző országaiban levő vállalataik révén a nemzetközi kartell-megállapodások kötését könnyítik meg. Messze vezetne részletes ismertetése annak, hogy mily módon hálózzák be ezek a nemzetközi nagyvállalatok az egész világot, ezért csak pár jellemzőbb alakulatot említünk.

Rockefeller és Deterding (a Standard Oil és Royal Dutch Shell) küzdelme az olaj világmonopóliumáért, mely több kisállam háborújává, valamint Anglia és az Egyesült Államok majdnem antagonisztikus politikai ellentétévé fajult, közismert. Az amerikai dohánytröszt behatolása Németországba és más országokba, az I. G. Farben-industrie kálimonopoliuma, valamint a nemzetközi sínkartell létesülése, mindmegannyi óriási lépés a világ termelésének társadalmasulása felé. A sínkartell 1884 évi megállapodás szerint az európai piacot úgy osztotta fel, hogy Anglia 66, Franciaország 27, Belgium pedig 7%-ot kapott. Az egész világpiacra kiterjedő sínkartell, melyben az amerikaiak is részesedtek volna, nem jött létre. Ez a kartell is szétesett 1886-ban s csak az 1904-ben megalakult acélszindikátus hívta újból életre. Eszerint Anglia az európai piacok 53, Németország 28.83, Belgium 11.67, Franciaország 6.5 százalékát kapta. 1905-ben azután az amerikai acéltröszt (United States Steel Corporation) is belépett ebbe az alakulatba.

A sínkartell jellemző példa arra, mennyire nem állja meg helyét az az állítás, hogy a nemzetközi monopolok a béke eszközei. Ezek a megállapodások mindig csak a pillanatnyi erőviszonyok lezögezéseit. A francia ipar háttérbe szorulása, a német és amerikai ipar előrenyomulása természeti törvényként hatott ennek a megállapodásnak a módosításakor. A harc formája mindig változik és a finánciókék által irányított kormányok fegyveres harcába esaphat át. A harc lényege, annak osztálytartalma viszont nem változhat mindaddig, amíg osztályok vannak. S mert a harc célját, a világ felosztását, leplezni igyekeznek, ezért majd az egyik, majd a másik formát hangsúlyozzák ki.

A tőkekonzentráció magas fokának legjobb példái az amerikai trösztök. Közülük a legfontosabbat, a Morgan-csoportot emeljük ki.

A vállalat megalapítója J. Pierpont Morgan, utódja hasonló nevű fia. Hatalmas vagyona megszerzése ugyanazokkal az eszközökkel történt, mint a többi trösztvezéré. Pennsylvánia törvényhatóságának megvesztegetésével jutott pl. a rangeteg kőszénbánya-területek kiaknázási jogához. A kitermelésnél gondosan ügyelt arra, hogy az évi 50 millió tonna kitermelhető mennyiségből csak 40 millió tonnát hozzon felszínre s így a hiány látszatát keltve, az árakat magasán tarthassa. A vonatkozó törvények, melyek ezeket a manipulációkat megakadályozhatták volna, nem nyertek alkalmazást. Így a kormányzati szerkezet a széntröszt társává szegődött abban, hogy az

a széles fogyasztó rétegekből fantasztikus hasznot préseljen ki.

Annak ismertetése, hogy a vasúthálózat legnagyobb részét Morgan miként vette birtokába s hogy Vanderbilt, Gould, Fisk és más dollármágnással folytatott harcából hogyan került ki győztesként, messzire vezetne. Végül is 400 millió dollár alaptőkével létrehozta a Northern Securities Company vezető vasúttársaságot és már 1902-ben 55 ezer angol mérföld hosszú vasútvonalat ellenőrizhetett. Hogy ez mit jelent, kitűnik abból, hogy Kína egész vasúthálózata alig 15 ezer kilométer! Joggal mondotta A. Maurice Low, washingtoni újságíró: „Nagy Morgan úr hatalma, sok tekintetben még nagyobb, mint egy elnöké, vagy királyé!”

Carnegie acéltrösztjének megszerzése alkalmával Morgan 50 millió dollár jutalékot kapott, 1902-ben részvényei áremelkedésén kb. 40 millió dollárt keresett. Egyik legnagyobbszabású üzlete az volt, amikor megszerezte Thomas F. Ryan Equitable életbiztosítótársaságát, amivel további 470 millió dollár vagyon ellenőrzését, valamint az amerikai biztosítási monopóliumot vette birtokába. A leghatalmasabb bankvállalatok (Mercantile Trust Company, Equitable Trust Company és Fifth Avenue Trust Company) szintén Morgan kezébe kerültek, illusztrálva mintegy: mikép keletkezik a fináncőke az ipari- és banktőke összefonódásából. Alaszka szén, réz, fa és vizierői kihasználása — két milliárd tőkével — ugyancsak ellenőrzése alatt áll és egyik legjövedelmezőbb üzlete. Végeredményben Morgan tulajdonosa a világ legnagyobb konszernjének. Húszszor annyi tőkével rendelkezik, mint az Egyesült Államok évi bevétele s vagyona négyeszerese Anglia, Németország, Franciaország és Olaszország együttes évi jövedelmének! Ma különben több, mint 40 milliárd dollárt ellenőriz (az Egyesült Államok „nemzeti vagyonának” egyötöde). Ebből 15,6 milliárd dollár ipari vállalatokra, 17,3 milliárd vasúttársaságokra, 4 milliárd bankokra, másfél milliárd bánya- és petróleumvállalatokra, 3 milliárd pedig egyéb vállalatokra esik. A világ e leghatalmasabb monopóliumvállalatával kapcsolatban írta Liefmann a következőket: „Ha tudjuk, hogy Amerikában a tulajdonnak ilyen mértékű koncentrációja minő gazdasági és politikai befolyást jelent, csodálkozva kell kérdeznünk, mikép beszélhetnek az amerikaiak országukról úgy, mint a valódi demokrácia földjéről és miért óhajtanak boldogítani más országokat is az efajtájú demokráciával?”

A Morgan-konzern legnagyobb alvállalata a Carnegie vállalatából alakult United Steel Corporation nevű amerikai acéltröszt. Carnegie volt az amerikai trösztmágnások közül a legjótékonyabb. Élete folyamán több, mint 200 millió dollárt adományozott kórházakra, iskolákra és egyéb jótékony célokra. Kitűnően értett azonban ahhoz, hogy naponta 12, sőt 14 órán át dolgoztasson és az így elért abszolút értéktöbbletet még a munka intenzitásának növelésével, vagyis a szükséges munka idejének csökkentésével, tehát az u. n. viszonylagos értéktöbblet hasznáival is megtoldja. Üzemeiben és kohóiban évenként rengeteg baleset és ebből származó haláleset történt. Jótékonykodása következtében a társadalom ezeket a nyilvánvaló tényeket gyorsan elfelejtette, lapjai pedig dicsőítmuszokat zengtek róla. Legnagyobb szabású akciója az volt, amikor Morgantól csak 447

millió dollár ellenében mondott le a Morgan és Társai acéltrösztjével szembeni versenyről. Mikor vállalata 1901-ben beolvadt a Morgan-konzernbe, United States Steel Corporation név alatt 1100 millió dollár részvénytőkével alakult meg az új vállalat. Ez az alaptőke-ötshözröse a legnagyobb európai konzern alaptőkéjének. Az acéltrösztnek több mint 200 ezer a részvényese, ezeknek azonban a vállalat ügyeibe kevés a beleszólásuk. A világháború utolsó évében ez az „alvállalat“ 333 millió dollár tiszta nyereséget ért el és 15%-ot fizetett. Azóta is megközelítő, de folyton csökkenő eredményeket mutat fel. Az acéltröszt összes vállalatainál (152 üzem, 25 bányavállalat, 369 olvasztókemence, 622 henger-, 76 acélmű- és nagyszámú hajózási társulat, 139 tengeri és 392 folyami gőzössel) 1925-ben mintegy 246 ezer munkás dolgozott.

Mindezek ellenére ennek a trösztnek nem teljes a monopolhelyezete, mert Amerika acéljának „csak“ 60%-át termeli. Jelenleg még két acéltröszt működik mellette: a Bethlehem Steel Co. és a Nord-american Steel Co. gyébként az United States Steel Export Co. most alapította meg a Braza Co.-t, melynek feladata a braziliai vastermelés. Ugyancsak hozzáfogtak a chilei nehézipar megszerzéséhez. Így terjeszkednek a konzernnek és így veszik az Egyesült Államok lassankint az egész délamerikai kereskedelmet birtokukba.

Az United States Steel Corpor. 1939-ben 41 millió tiszta nyereséget mutatott ki az 1938 évi 7.72 millió dollár veszteséggel szemben. Üzemi foglalkoztatása a múlt évben 60.2 százalék volt a megelőző év 36.2 százalékos foglalkoztatásával szemben. Munkásai száma így 21.736-ról 223.844-re emelkedett. Mindebből nemesak az derül ki, hogy az USA számára a jelenleg folyó háború jó üzlet, hanem a monopolkapitalizmus parazitizmusa is. Egy-egy üzem „normális“ foglalkoztatása, mint láttuk cca 30–50% s így a termelőeszközök kétharmadának igénybevételéhez háború kell. A háború eredménye az is, hogy az Egyesült Államok exportja 1939-ben az 1938 évi 215 millió dollárról több, mint a kétszeresére, 677 millió dollárra emelkedett. Legujabb becslés szerint az amerikai acéltröszt értéke 1938 december 31-én több, mint 5 milliárd dollár.

Rockefeller konzernje, a Standard Oil Company, a monopolkapitalizmus „kezdeti felhalmozásának“ korszakában ugyanolyan módon keletkezett, mint a többi nagyvállalat. Morgan vasútállatainak lekenyerezése, konkurrens petróleumvezetékek hatósági, vagy önkényes szétrombolása, kisebb vállalatok tönkretétele és megvásárlása, szóval a szabad verseny tüzzel-vassal való kiküszöbölése vetette meg alapját ennek a hatalmas trösztnek is. Rockefeller a versenyt olyan erőszakos eszközökkel vívta meg, hogy az „államhatalom“ több ízben „feloszlatta“ a vállalatot és az jelenleg is több cég neve alatt, a valóságban azonban központi vezetés mellett működik. A vállalat Amerikában 31 társaságból áll. Ezek tőkéje kb. 4 milliárd dollár. Az amerikai olajiparban befektetett összes tőke kb. 9 milliárd dollár. Ennek a további 5 milliárd dollár befektetésnek jelentékeny részét teszik az angol Royal Dutch Shell konzern amerikai petróleumkútjai. A Rockefeller konzernnek oly nagy mértékben sikerült a maga számára monopolhelyezetet teremtenie, hogy némelyik évben tőkéjé-

nek több, mint 80 százalékat könyvelheti el tiszta nyereségként. Erőszakos és tisztességtelen versenyeszközei miatt 1913-ban 29 millió dollár büntetésre ítélték. Ezt azonban ezideig sem fizette ki. Hajói, petróleumtankjai, finomítói és egyéb alvállalatai az egész világot behálózzák. 52 különböző államban kb. 500 társaság tartozik érdekkörébe.

Mint említettük: az acéltröszt és Rockefeller olajtrösztje nem rendelkezik teljes monopolhelyezettel Amerikában. Teljes monopolhelyzetű vállalkozás az Aluminium Company of Amerika. Ez a vállalat 1889-ben 20 ezer dollár alaptőkével létesült. Szabadalmi és monopolhelyzete következtében csakhamar évi 80—100 százalékos hasznot ért el. S így részvénytőkéje már a világháború előtt 19, ma pedig közel 200 millió dollár. Igen jellemző példája ez a vállalat annak, hogy a tőke koncentrációja, vagyis a „generáltröszt“ felé való törekvés végső fokon nem eredményez egyebet, mint hogy egy-két trösztvezér monopolhelyzete következtében, amikor a munkabéreket tetszés szerint lenyomhatja és az árakat tetszés szerint emelheti, óriási vagyonokra tesz szert. Ez a gazdasági hatalom azután politikai hatalommá alakult át. Az A. C. A. tőkéje 40 év alatt a tizezerszeresére melkedett, vagyis alaptőkéje évente az eredeti tőke 250-szeresével szaporodott. A reálbérek bizony nem emelkedtek hasonló mértékben ugyanez idő alatt.

Hasonlóképp teljes monopolhelyezettel bír az 1899-ben 25 millió dollár alaptőkével alakult amerikai cipőkészítő gépek trösztje, valamint a Singer Manufakturing Company, mely a világ varrógépszükségletének 80%-át szállítja. Az American Tobacco Company-nak is óriási az elterjedtsége Németországban. Angliában, Svájcban és más országokban.

Amint látható, az amerikai trösztellenes törvények (az 1890-es Sherman Act., az 1914-es Clayton Act és az 1936 évi Robinson Patman Act) nem érték el céljukat, a trösztök alakulását, működését és fejlődését nem tudták megakadályozni, ami teljesen érthető is. A tőke koncentrációja s a termelés néhány vállalat által való birtokbavétele Európában sem maradt el az amerikai mögött. Legjobban előrehaladt ez a folyamat Németországban. Itt a nagy bank-konzern, a 6 berlini nagybank szemléltetően fonódik össze az iparvállalatokkálnak finánetőkévé.

A bankokkal egybeolvadt ipari konzern legjellemzőbb példája a kb. 175—200 társaság felett rendelkező A. E. G. (Allgemeine Elektrizitäts Gesellschaft) másfél milliárd márka névértékű részvénytőkével. Németországi vállalatain kívül még 34 külföldi képviselete van 10 államban (az A. E. G. különben a Siemens és Schuckert, valamint a Siemens és Halske villamossági vállalatok beolvadása után alakult). Miután az évvégi üzleteredmények közlésénél a konzernnek azt a rendszert követik, hogy az egyes vállalatok mérlegeit külön, s más-más időpontban teszik közzé, azért igen nehéz az egész konzern vagyonát és üzleteredményét megállapítani. Az A. E. G. három legnagyobb vállalata — az A. E. G. és a két Siemens cég — 1939. szeptember 31-iki mérlege 31.922.460 márka tiszta nyereséget mutatott ki kb. 700 millió alaptőke után. Külföldi érdekeltségei: Schweizerische

Gesellschaft für Elektrische Industrie, Basel; a Bank für Elektrische unternehmungen, Zürich; a Deutsch-Südamerikanische Elektr. Ges.; a Villamossági és Közlekedési R. T., Budapest; a Sociéte Financiere de Transports et Entreprises Industrielles, Bruxelles, stb., stb. Az A. E. G. a háborúig érvényben levő megállapodást kötött az amerikai General Electric Co. Westinghouse-al a világ piaca felosztása céljából. Az A. E. G. munkásainak száma kb. 70 ezer, míg amerikai versenytársa, a General Electric Co. csak kb. 35 ezer munkás utáni értéktöbbletet változtat át osztalékká, jutalomná és titkos tartalékká.

Hatalmas nemzetközi konszern az 1925-ben a Badische Anilin und Sodafabrikból alakult I. G. Farbenindustrie A. G. Az alapítás 650 millió márka névértékű részvénnyel történt. Ez a konszern, melynek Európa majdnem minden államában van vállalata, 3 mezőgazdasági vállalatot, 6 vegyi gyárat, 9 elektrokémikai és acélgyárat, 18 kőszén- és barnaszén bányatársulatot, 4 textilvállalatot és 16 külföldi eladási részvénytársaságot ölel át. Ezenkívül hozzátartozik a német műselyemipar, érdekeltséget vállalt a két legnagyobb angol és amerikai műselyemkonzernnél, a Courtaulds Ltd.-nél és a Dupont de Nemours Powder Co.-nál (ez utóbbi egyúttal a legnagyobb amerikai hadianyagtröszt érdekkörébe tartozik.) Az I. G. Farbenindustrie össztőkéje már 1926-ban 1100 millió márka s érdekhálózata révén, ha nem is vagyoniilag, de kiterjedésben, Európa legnagyobb vállalata. A szintetikus benzin előállítását az I. G. Farbenindustrie keretében a háború előtt az amerikai Standard Oil és az angol Royal Dutch finanszírozta.

Sorrendben az I. G. Farbenindustrie után a Thyssen alapította Vereinigte Stahlwerke A. G. (a Stahlverein) következik. Ez a vállalat a Phönix-Thyssen csoportból, a Rheinische Stahlwerke (Rein-Elbe Union) fúziójából alakult. A konszern fő vállalata, a „Stahlverein“ 1939 szeptember 30-án kiadott mérlege 716 millió márka alap-tőke után 160 millió 858 ezer márka nyereséget mutatott ki. Az 1938-39 üzleti évre 6%-ot fizetett. A felügyelőbizottság jelenleg változatlan, csupán — az emigrált Thyssen — maradt ki belőle. A Stahlverein mely az amerikai acéltröszt után a világ legnagyobb nehézipari vállalata, több mint 200 ezer munkást foglalkoztat. A profitot kb. 20 ezer tisztviselő tartja nyilván. Kohóinak száma 85, az amerikai acéltröszt 123 kohójával szemben.

Igen előrehaladt a tőke központosítása Angliában is. Itt a nemzetközi konszernek kialakulása már azért is könnyebb volt, mert Anglia a legkiterjedtebb gyarmatbirodalommal rendelkezik. A Royal Dutch-Shell angol-hollandi konszern a világ legnagyobb olajvállalata. Ez a vállalat behalózza az egész földet. A Királyi Holland Petróleumtársaság 680 millió hollandi forint alaptőkével „szállt be” a fúzióba, míg a Shell Transport and Trading Comp. 43. az Anglo-Persian Oil Co. pedig 33 millió fonttal. Ez utóbbiban az angol kormány is erősen képviselt, szemléltető példát nyújtva a fináncsőke és a kormányzat összefonódásáról.

Angliában ezután a nemrég 65 millió font tőkével megalakított Imperial Chemical Industry következik, melybe a négy legnagyobb angol vegyi gyár (köztük a híres Nobel Industries, 16 millió font

tőkével) olvadt. 1937-ben már 125 konszerntársaságból állt és 110,5 millió font vagyonnal rendelkezett. Fővállalata az Imperial Chemical Industry neve alatt 1938-ban 74 millió 200 ezer angol font részvénytőkét mutatott ki, 7 millió 61 ezer 291 font tiszta nyereséggel. Az angol kormánnyal (Chamberlain) való jelentős kapcsolatai lehetővé teszik a konszernnek, hogy a profitrátája mai alacsony állása mellett még mindig el tudja érni évi 10 százalékos hasznot.

A finanszírozás pénzügyi feladatait az angol Big Six, a hat legnagyobb bank intézi. Ezek 1938 végén összesen 10.249.000 font tiszta nyereséget mutattak ki.

Az angol nemzetközi konszernek egyik legjellemzőbb példája a Lever Brothers, a világ legnagyobb szappantermelő vállalata. Lord Leverhulme, aki mint egyszerű szappanfőző munkás kezdte, halálakor 70 millió font vagyonnal rendelkezett. A konszern a világ legtöbb államában érdekelt: ültetvényekkel, hajóparkkal, Angliában kikötő-gyárvalóssal rendelkezik.

Az Armstrong-Vickers hadianyagkonszern is hatalmas monopolvállalat. Hadianyagokon kívül bányaiipari, gépipari, hajóépítési, repülőipari, villamossági és egyéb vállalatok egész sora tartozik ellenőrzése alá. Az angol Imperial Tobacco Company a brit piac 70 százalékát elégíti ki. Legutóbb az amerikai dohánytröszttel „megnem-támadási” értelmű nemzetközi kartellegezményt kötött.

Franciaországban főképp a bankügy fejlődött ki, ami természetes is, hiszen ez az ország a világ bankárja. A nehézipari és az elektrotechnikai vállalatok egész sorát magábazáró Schneider-Creusot konszern a háború után nagyszámú külföldi érdekeltségre tett szert. Ezek egy részét azonban (Skoda-művek) a német expanzió következtében elvesztette. A Crédit Lyonnais, a legnagyobb betéti bank, az 1939 üzletévre 83,7 millió frank tiszta nyereséget mutatott ki 400 millió alaptőke után. Ez a bank 1929 óta 20 százalékos osztalékot fizet. Mérlegösszege 15,1 milliárd francia frank.

A Grängesberger Eisenkonzern, a legnagyobb svéd acélkonzern, évente tíz millió tonna súlyú acélt exportál, melynek 63 százaléka a világesemények központjában álló, erre a célra berendezett Narvik kikötőn keresztül bonyolódik le. A Grängesberger konszern különben most készült Narvikban újabb kikötőt építeni.

Jelentősége következtében kiemelendő a svéd gyufatröszt. Ez a konszern Kreuger és Toll név alatt, egész sereg kis államnak nyújtott kölcsönök révén sok helyen állami monopóliumot biztosított magának s így a világ gyufatermelésének legnagyobb részét birtokába vette. Sikertült megszereznie Rockefeller kanadai gyufagyárait s a négy japán gyufakonzern közül is az egyiket. 1925-ben 28 országban 150 gyára volt, több mint 50 ezer munkással. E gyárak értéke mintegy 270 millió svéd korona. Mint ismeretes, ez a konszern a nagy világválság alatt (1932) összeomlott, tulajdonosa: Ivar Kreuger öngyilkos lett. Jelenleg Kreuger et Toll név alatt, mint csőd-tömeget kezelik, a konszern azonban egyik alvállalatának, az A. B. Svenska Tändsticke, Jönköping cége alatt változatlanul működik. 1938 december 31.-i mérlege 117 millió 500 ezer svéd korona alaptőke mellett 14 millió 318 ezer 484 svéd korona nyereséget mutatott ki.

Svájc két legnagyobb konszernje, a 290 millió svájci frank alap-
tőkével biró Internat. Ges. für Chemische Industrie és a 142,5 millió
alaptőkéjű Nestlé csokoládégyár, melyek mellett még a konszernek
egész sora működik.

Olaszországban alig lehet a tőke erősebb koncentrációjára jel-
lemző példát találni. Maga Mussolini állapította meg egy 1933 nov.
14-én tartott beszédében, hogy Olaszország lakosságából 7,9 millió
mezőgazdasággal foglalkozik, ebből 4,2 millió bér munkás, félmillió
az iparban és 800 ezer a kereskedelemben tevékeny. Az ipari kon-
centráció tehát alig jelentős. 1937-ben 20.018 részvénytársaság műkö-
dött 4,7 milliárd lira alaptőkével. Ez kb. 15 milliárd dinárnak felel
meg, ami kevesebb, mint lord Leverhulme, vagy Mitsui magán-
vagyon.

Annál nagyobb szabású a tőke felhalmozása és néhány kézben
való központosítása Japánban. A termelés jellege olyan, mint az
Egyesült Államokban és Németországban. Japán gazdasági életének
több, mint 60 százaléka a Mitsui és Mitsubishi konszernké. 1932-ben
a kereskedelmi, ipari és bankvállalatok összes tőkéje kb. 20 milliárd
yen, ennek 68 százaléka azonban az összes vállalkozók másfél szá-
zalékáé. Mitsui személyes vagyona 1935-ben kb. 20 milliárd dinár
lehetett. Ellenőrzése alatt állt 224 különféle vállalat, kb. 60 milliárd
dinár ösztőkével. Konzernén ment át (1933-ban) a Japánba impor-
tált gyapjú 85, az összes gabona 57, a japán szén 40 és az exportált,
valamint importált gépek 40 százaléka. Ezenkívül bányák, kereske-
delmi társaságok, bankok, papírgyárak, celluloid-, festékgyárak, árú-
házak, acélművek, ércbányák, pamutfonóák, cukorültetvények, biz-
tosító társaságok, stb. tartoztak ez időpontban az amerikai General
Electric Co.-val és a Francia-Japán Bankkal érdekközösségben álló
Mitsui konszernhez. Kiszámították, hogy minden japán állampolgár
kiadásainak majdnem fele hozzá folyik be. — Utána a Mitsubishi
konzern következik. Ehhez 92 vállalat tartozik kb. 35 milliárd dinár
tőkével. Érdekközösségben áll az angliai Vickers konszernnel. Bár
Japán a tőkés termelési módot az európai tapasztalatok alapján
meglehetősen gyorsan fejlesztette ki, mégis a termelési mód egye-
netlensége, mely itt a gyarmatokról és nyersanyagokról való „leké-
sése” miatt érvényesül rombolóan, lehetetlenné teszi számára, hogy
kevésbé anarhisztikus gazdasági életet éljen, mint a többi nagyha-
talmak. 1938-ban alakult meg a Mandzsukuó ipari konszern 450 mil-
lió yen alaptőkével. Ennek működése azonban nagy mértékben a
kínai háború sorsától függ.

A felsorolt legjellemzőbb és legjelentősebb monopolok terjedelmé-
ből látható, hogy ma a tőke összpontosításának olyan magas fokát
éljük, amelynek további előrehaladása felettébb problematikus. Is-
mervén a fejlődés amaz alapvonását, hogy a termelést profitszem-
pontok irányítják, miért is a tőkeakkumuláció és központosítás fo-
lyamán a világ társadalmi fogyasztóereje nagymértékben lecsökkent,
vagyis a világpiacok összeszűkültek, másrészt tudva azt, hogy a
munkatermelékenység magas foka s a termelési költségek elosztása
miatt rengeteg árút kell termelni, ugyanekkor a profitráta mai rend-
kívüli alacsony foka mellett a rentábilis termelés a monopolvállala-

tok számára igen nehéz, akkor érthető, hogy a világ elérkezett oda, ahol a termelési — gazdasági bajokat a termelőeszközök tulajdonosai csak a folyton ismétlődő háborúkkal tudják elkerülni.

Nagy Gábor

A radikálok halat ettek

A radikálok bőjtös emberek. És váltig fényűzőnek itélik a magyar földmunkást. „A gazdag Vajdaság a kubikost is gazdaggá teszi és fényűzővé, — hiszik, — hiszen a zsíros Vajdaságban a béres is szalonnán él.“

A radikálok persze nem radikálisok. A radikálok a Radika szorosának lakói. És a Radika kliszurájában nem terem sem élő, sem vágott sertés. A Radika kliszurájában csak omló, omladozó málló, völgybe zuhogó, széteső kőszikla terem. A Radika szorosában, a szalonna hihetetlen és elképzelhetetlen fényűzés.

És a radikálok ma mégis halat ettek. „Radikalite, jadat ribi.“

Ismeretlen vidék a Radika vidéke. A Radika folyó egyik földrajzkönyvben sem szerepel. Mindennek dacára létezik, sőt él és nagyobb, élőbb és esodálatosabb sok más folyónál, amely ott hivalkodik a tankönyvek és prospektusok lapjain.

A Mavrovo-Polje, Vlajnica, Bistra, Jama, Stogovi és Korab hegységek vízválasztójánál ered a Radika és tudásvágyon, ismeretsóvárgón két részre szakad: egyik ága az Aegeli, másik ága az Adriai tenger felé veszi útját. Az adriai ág a Mavrovi Hanovi fenyvesei alatt, vagy 1300 méter magasságban utat vajt magának a Korab 2700 méteren felül emelkedő sziklás havaşai és a Bisztra meg Stogovi ugyancsak sziklás, karsztos tömegei között és megalkotta az ötven kilométer hosszú, helyenként csak 10—20 méter széles katlant, amelynek mélyén ott zúg el, most már emberemlékezet óta, rövid lélekzetű útján Mavrovi Hanovi és Debar között.

A Radika él és nincs megelégedve sorsával és alkotásával. Egyre tökéletesíti azt. Él. Dolgozik, teremt. Önmagát is, egyre újra teremti. Ujra teremti a fölébeboruló hegyeket is és ezáltal újra teremti egyúttal a radikálok életfeltételeit is. A radikálok bizony a Radika teremtményei. Ezen mit sem változtat az, hogy a radikálok is élő, teremtő emberek, akik életük formálását saját kezükbe ragadták és még a Radika-völgy formálásával is igyekeznek saját életüket, életfeltételeiket ujjaalakítani. A Radika a radikálok teremtője, a radikálok apja. Mostohaapja.

Lehetne ugyan a Radika a radikálok édesapja is. A Radika-szoros lehetne tejjel-mézzel folyó Kánaán is. Ma nem az. Ma kőrengeteg. Sziklaszahara. A déli, enyhe éghajlat kimagasló fagy-szigete.

A Radika-szoros valamikor rengeteg őserdő volt. Az erdőt réges-régen kiirtották. A középkori feudális urak. Előbb a velmozsák, azután a bégek. Persze, az Adria igazi urainak, a jelen-